

הרב שלמה אישון

האם יש השש ריבית בנחירה בין 'דביט' ל'קרדיט' בכרטיסי חיוב

א. רקע כללי

רשות הגבלים עסקיים פרסמה לאחרונה את הדו"ח הסופי להגברת התחרות בשוק כרטיסי האשראי. בדו"ח זה היא ממליצה לחייב את הבנקים להנפיק כרטיסי 'דביט' (כרטיס חיוב מיידי) ללקוחות עד סוף 2015. כרטיס 'דביט' הוא למעשה תחליף לעסקת מזומן, הוא מחייב את חשבון העו"ש של הלקוח מיידי, ומזכה את חשבון הבנק של בית העסק מיידי (עד שלושה ימי עסקים). בעולם נעשה שימוש נפוץ בכרטיסים אלו, לאור עמלות הסליקה הנמוכות (לעומת עמלות הסליקה בכרטיסי האשראי), ובשל היעילות של הכרטיס לעומת אי יעילות השימוש במזומן. בדרך זו, ייחסכו לבתי העסק עלויות המימון הכרוכות בהמתנה לקבלת הזיכוי מחברת כרטיסי האשראי, הנעשית אחת לחודש, וכך ניתן יהיה להוזיל גם את מחיר המוצרים.¹

עם כניסתם של כרטיסי ה'דביט' לשימוש נפוץ, יש להניח שלמוצרים הנמכרים בחנויות יהיו שני מחירים: מחיר יקר יותר - כאשר הקונה משלם באמצעות כרטיס אשראי ('קרדיט'), ומחיר נמוך יותר - כאשר הקונה משלם באמצעות כרטיס חיוב מיידי ('דביט'). יש לציין כי לשם ביצוע עסקאות בחיוב מיידי אין צורך בהכרח בכרטיס חיוב נפרד, ומבחינה טכנולוגית ניתן לשלב את שני הכרטיסים בכרטיס אחד. בכל עסקה תשאל הקופאית את הלקוח האם הוא מעוניין ב'דביט' או 'קרדיט', וכך תקבע את אופן חיוב הכרטיס ואת הסכום שיחויב בו.²

יש לדון האם במצב כזה מותר יהיה על פי ההלכה לבחור במסלול ה'קרדיט'; או שמא, היות שהמחיר במסלול זה יקר יותר, יש בכך משום 'שכר המתנת מעות', והדבר ייחשב ריבית האסורה על פי ההלכה.

1. <http://www.themarket.com/markets/1.2428773>

2. עקרונית, האפשרות לתת מחיר נמוך יותר לתשלום במזומן קיימת גם כיום, עוד לפני שכרטיס ה'דביט' הפך לנפוץ. אמנם בעבר, בהסכם הצטרפות בית עסק למכירה באמצעות כרטיסי אשראי, קבעו חברות האשראי כי המוכר מתחייב שמחירי המצרכים למשלמים באמצעות כרטיס האשראי לא יעלו בשום מקרה על מחירי המצרכים הנמכרים שלא באמצעות כרטיס האשראי. אך כבר בשנת 93 קבע הממונה על הגבלים עסקיים דאז, ד"ר יורם טורבוביץ, כי מדובר בהסדר כובל, האסור על פי חוק. אולם בשונה מן המצב כיום, נראה שעם כניסת כרטיסי ה'דביט' לשימוש, תהפוך הצגת שני המחירים לעניין שבשגרה, וכל קונה יצטרך לשקול את העדפתו בשעה שישלם על המוצרים שרכש.

ב. השש ריבית בהצגת מהיר שונה לרכישה באשראי

על פי ההלכה אסור לרכוש מוצר באשראי, אם המוכר אומר לקונה שהמחיר באשראי גבוה יותר מאשר המחיר במזומן. זאת משום שתשלום המחיר היקר הוא ריבית שמשלם הקונה למוכר עבור האשראי שמקבל. העלאת מחיר במכירה באשראי מותרת אם מתקיימים כל התנאים הבאים:

1. מדובר במוצר שאין מחירו ידוע.
2. המוכר נוקב במחיר אחד בלבד שאותו יוכל הקונה לשלם בתשלומים, והוא אינו מאפשר לרכוש את המוצר במחיר זול יותר במזומן.
3. ייקור המוצר בתשלומים אינו מופרז.
4. מטרת העסקה היא רכישת הסחורה ואין כאן הערמה לצורך קבלת אשראי בריבית.³ די אפוא בכך שבחנות יהיו נקובים שני מחירים על המוצרים, האחד לקנייה במזומן והשני לקנייה באשראי, כדי שאסור יהיה לשלם את המחיר הגבוה באשראי; וכך נכתב בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' קסד):⁴

מה שבקש ממני לחוות דעתי בענין הסוחרים גדולים גם קטנים סוחרים אניות יהלכון וכדומה שקונים בחנות ובפאבריק והסוחרים הגדולים שמוכרין לקטנים עושין טאריף והנה בנוסח הטאריף נכתב אם בהקפה דהיינו הנקרא שקאנטא וכו' ואם במעות מזומנים דהיינו קאססע וכו' ובקאססע בזול יותר וא"כ לפי מאי דקי"ל ביו"ד סי' קע"ג אפילו באין שומתן ידוע וכו' שרי אבל אם מפרש אם בהקפה ביוקר במעות מזומנים בזול אז אסור ועי"ש, א"כ ה"נ כך. ומעלתו נ"י צידד בסברות חלושות למצוא להם היתר ורוצה לומר דעיקר השומא הוא ביוקר רק דמוזיל גביהו אם נותנים לו מעות מזומנים, וזה תמוה דמדכר דכירא, וכי לא חקר על לשון שקאנטא שפירושו משום שנותן בהקפה. וגם מה שפלפל אי כתובה מקרי אמירה זה אין לו שום שייכות לכאן, דכאן לא תלי' רק בידוע כמבואר בטוש"ע יו"ד וא"כ מדיני' בוודאי אסור...

ג. הנחת מזומן

המהר"ם שיק בתשובתו זו, עקרונית אינו שולל את גישתו של השואל, שיש מקום להתיר כאשר המחיר הנמוך מוגדר הנחה עבור קנייה במזומן, והמחיר הגבוה הוא מחירו האמיתי של המוצר. דחיית גישתו של השואל הייתה רק מחמת שבמקרה המדובר שלגביו נשאלה השאלה, הגדיר הסוחר במפורש את המחיר הגבוה יותר כמחיר שנקבע מחמת הנתינה בהקפה. על כן ברור היה שמחירו של המוצר הוא המחיר שנקבע עבור קנייה במזומן.

3. שו"ע, יו"ד סי' קעג סעי' א. להרחבה ולפירוט, ראו דברינו בספר כתר, כרך ו סי' ט. במאמר זה אנו מביאים רק את מסקנות הדברים.
4. והובא בדרכי תשובה, סי' קעג ס"ק יז.

למעשה, נחלקו הפוסקים בשאלה האם יש חשש ריבית בהנחת מזומן:
הרמב"ם (הל' מלוה ולוה פ"ח ה"א) פסק:

אסור להרבות על המכר, כיצד המוכר לחבירו קרקע או מטלטלין ואמר לו אם מעכשיו תתן לי הדמים הרי הן שלך במאה ואם עד זמן פלוני הרי הם שלך בעשרים ומאה, הרי זה אבק רבית שזה דומה כמי שנוטל עשרים בשביל שנתן לו מאה להשתמש בה עד זמן פלוני וכשיתבענו בדין אינו חייב ליתן אלא מה שהיה שוה בשעת המכר.

מסוף דבריו של הרמב"ם 'אינו חייב ליתן אלא מה היה שווה בשעת המכר', מדייק ה'מחנה אפרים'⁵ שאם בשעת המכר היה שווה המוצר כמחיר הגבוה - חייב לשלם את המחיר הגבוה, אף שהמוכר הציג לו מחר נמוך יותר לתשלום במזומן: 'דלא מצינו אבק רבית במוכר שוה בשוה'.

כך עולה גם מההלכה הבאה ברמב"ם (שם, ה"ב):

הלוקח מחבירו חפץ בשוהו על מנת שיתן לו מכאן ועד י"ב חדש, ה"ז רשאי לומר לו תן [לי] מיד בפחות ואינו חושש משום רבית.

ואולם נראה שדעתו של ה'בית יוסף' שונה, משום שבנוגע להלכה זו הביא את דברי ה'נמוקי יוסף' וה'מרדכי', הסוברים שההיתר הוא רק אם הקונה כבר קנה את החפץ במחיר של י"ב מנה. וזו לשונו של ה'בית יוסף' (יו"ד סי' קעג):

וכתוב בנמוקי יוסף ובמרדכי דבעינן שיגמר המקח ויזכה בו לוקח קודם שיאמר לו תן לי עכשיו בפחות. ואם לומר דאם לא כן אסור לקבל ממנו עכשיו בפחות הא ודאי ליתא אלא על כרחך לומר דאסור לקבל ממנו אחר זמן כמו שפסק דהוי ליה כמפרש אם מעכשיו הרי היא לך בי' סלעים ואם לגורן בי"ב מנה דאסור והא לא הו צריכי לאשמועינן דפשוט הוא.

ב'שלחן ערוך' הובא דינו של הרמב"ם בלא כל הסתייגות, ואילו הרמ"א הוסיף את מה שהביא ה'בית יוסף' בשם ה'נמוקי יוסף' וה'מרדכי', וזו לשונו (רמ"א, יו"ד סי' קעג סעי' ג):
ודוקא שכבר נגמר המקח בי"ב וזכה בו הלוקח כבר. (בית יוסף בשם נ"י ומרדכי).
אבל קודם שנגמר המקח, אם אמר לו: תפרע לי עכשיו י' שוב אסור ליקח אחר זמן י"ב (פי' דברי נ"י הנזכר לדעת ב"י), אם לא ירצה הלוקח ליתן עכשיו.

מכאן שלדעת ה'בית יוסף' והרמ"א, אסור יהיה לשלם באשראי את המחיר הגבוה, גם כאשר זהו מחירו של החפץ והתשלום במזומן נחשב להנחה.⁶

אולם, יש לדון להיתר בנידון זה, גם מטעם נוסף: כיום מקובל בעסקאות רבות לשלם באשראי. במקרים רבים האשראי אינו בגדר הטבה מיוחדת שנותן המוכר, אלא זהו זמן התשלום הרגיל והמקובל. בנוגע לשכירות, נאמר בהלכה ש'שכירות אינה משתלמת אלא

5. מחנה אפרים, הלכות מלוה ולוה, דיני ריבית, סי' לא.

6. להרחבה ולפירוט השיטות השונות ראו ספר כתר, שם. וראו במקורות הרבים שהובאו בשו"ת יביע אומר, ח"ח אבה"ע סי' יב, בשאלה האם כאשר מרן השמיט בשלחן ערוך דברים שכתב בבית יוסף, יש לומר שחזר בו או שסמך על מה שכתב בבית יוסף, עי"ש, ונפק"מ גם לנידון דידן.

לבסוף. מועד התשלום הקבוע של השכירות הוא בתום תקופת השכירות, ועל כן אם המשכיר יקבע כי דמי השכירות בתשלום מראש יהיו זולים יותר מדמי השכירות בתשלום בתום התקופה - לא יהיה בכך איסור ריבית. זאת משום שהתשלום בתום התקופה אינו נחשב הלוואה שקיבל השוכר, ואם אין הלוואה - אין איסור ריבית.⁷ ניתן אפוא לומר שגם בעסקאות של מכירה, אם מועד התשלום המקובל הוא לאחר זמן - הרי זה כשכירות. אלא שהדבר תלוי בשאלה מה משמעות ההבחנה בין מכר לשכירות. אפשר לומר שחז"ל לימדו אותנו את המנהג המקובל בעניינים אלו, ועל פי זה, באמת אם המנהג המקובל במכר יהיה כמו בשכירות - דינו של מכר יהיה כדין השכירות. אולם אפשר לבאר שיש כאן קביעה הלכתית, שזמן התשלום הוא לעולם עם קבלת המוצר. על כן במכירה, זמן התשלום הוא ברגע העברת הבעלות על הממכר, ואילו בשכירות, שאין בה העברת בעלות, זמן קבלת המוצר הוא לאחר השימוש בנכס. על פי הסבר זה, אף אם מקובל לשלם באשראי בעסקאות מכירה, אין זה משנה את העובדה שזמן התשלום הוא עם קבלת הממכר, והמנהג המקובל יוגדר על פי ההלכה כמנהג לתת הלוואה, ועדיין עלול להיות בכך איסור ריבית.

למעשה, נקטו הפוסקים להקל כצד הראשון, ולהתיר הנחה על מזומן במקום שדרך לשלם באשראי, וידוע שהמחיר שנקבע הוא מחיר באשראי.⁸ אלא שכל זה עלול להשתנות עם כניסתם לשימוש של כרטיס ה'דביט'. במצב כזה, ייתכן שהתשלום במזומן באמצעות כרטיסים אלו ישוב להיות מקובל ומצוי, ושוב לא נוכל להשוות מכר לשכירות. ממילא תחזור שאלת האפשרות לתת הנחת מזומן להיות תלויה במחלוקת הפוסקים שהובאה לעיל. ובכל זאת, עדיין יש צד להקל בנידון דידן, משום שפער המחירים שבין המחיר במזומן לבין המחיר באשראי הינו בעיקר בגלל העלויות הנמוכות שיש לבית העסק כאשר הלקוח משתמש בכרטיס 'דביט', לעומת העלויות שיש לו כאשר השימוש הוא בכרטיס אשראי רגיל, ולא משום שבעל בית העסק רוצה להרוויח על נתינת האשראי. ממילא יש מקום לומר שאין בתשלום באשראי משום 'שכר המתנת מעות'.⁹

ד. האם מועיל 'היתר העסקא' של חברת האשראי

החברות המנפיקות את כרטיסי החיוב השונים חתומות על 'היתרי עסקא'. יש לדון האם 'היתר העסקא' יועיל למנוע איסור ריבית, גם כאשר בעל העסק נותן הנחת מזומן. לשם בירור עניין זה, יש לדון תחילה במעמדו של מנפיק כרטיס החיוב מול הקונה והספק. בין

7. בבא מציעא סה ע"א; שו"ע, יו"ד סי' קעו סעי' ו.

8. כן הובא בהגהה בשו"ת אמרי יושר, ח"א סי' קנ, הגהה מהרב שמואל זנוויל הכהן שהודפסה שם ברשותו של בעל האמרי יושר; וכן הוא בשו"ת ויאמר יצחק, סי' נו; ובשו"ת בית אבי, יו"ד סי' קלא. וכן נכתב בספר תורת ריבית, פרק שמיני סעי' טו; ובספר ברית יהודה, פרק כב סעי' ח.

9. על פי דברי הבית אפרים, יו"ד סי' מא. לפירוט והרחבה ראו ספר כתר, שם.

המשפטנים מצאנו אפשרויות מספר להגדרת מעמד המשפטי של המנפיק ושל הלקוח מול הסוחר, ונציין כמה מהן:¹⁰

1. מדובר בסוג מיוחד של ריבוי חייבים. המנפיק והלקוח חבים גם יחד כלפי הספק, כשההסכמה היא כי הפנייה ללקוח תיעשה רק אם המנפיק לא ישלם. אל הלקוח ניתן לפנות רק לאחר סירוב של המנפיק, בדומה לפנייה אל ערב. אך הלקוח, מבחינה מהותית, איננו ערב, אלא נהפוך הוא: הוא בעל האינטרס בעסקה, וביחסים הפנימיים בינו למנפיק, הוא נושא בכל החבות כולה.¹¹

2. ההתחייבות כלפי הספק היא של הבנק ולא של הלקוח. הבנק מתחייב כלפי הסוחר לשלם את תמורת העסקאות שבוצעו באמצעות הכרטיס בניכוי עמלה בשיעור שנקבע מהמכירות. התחייבות זו של הבנק היא ללא זכות חזרה, למעט מקרים שבהם הסוחר אינו פועל על-פי הוראות שנכללו בהסכם. עם זאת, על פי הדעה המקובלת, הסוחר זכאי לחזור ולתבוע את הלקוח, אם הבנק מסרב לשלם את חובו לסוחר או פושט את הרגל.¹²

3. מנפיק הכרטיס הרי הוא כשליח - הן של הלקוח והן של הסוחר: מנקודת מבטו של הלקוח, המנפיק פועל בשמו (של הלקוח), ומטרת שליחותו היא להביא לפירעון הסופי של חבותו כלפי הספק. מנקודת מבטו של הספק, המנפיק פועל בשמו (של הספק), ומטרת שליחותו היא להביא לגביית חוב של הספק מן הלקוח.¹³

הדעה הרווחת היא להגדיר את מעמדו של המנפיק בהתאם לאחת משתי הגישות הראשונות - כלומר מדובר בהתחייבות של המנפיק (לבד או בשיתוף הלקוח) כלפי הספק, שבתמורה אליה מוכר הספק את הסחורה ללקוח.

לאור זאת יש לומר כי מבחינה הלכתית יש להגדיר את המנפיק או כחייב בלעדי (לפי גישה ב) או כ'ערב שלוף דוץ'¹⁴ לחיובו של הלקוח (לפי גישה א). אם נגדיר את המנפיק כחייב בלעדי - ברור ש'היתר העסקא' שהוא חתום עליו יועיל למנוע איסור ריבית, שהרי בהתאם לשטר 'היתר העסקא', חיובו כלפי הספק הוא על פי 'היתר עסקא'. אך נראה

10. לסקירת הדעות השונות בארץ ובעולם בהגדרת מהות הקשר שבין המנפיק לבין הספק, ראה לירן חיים, אחריות בנקאית במערכת היחסים בכרטיס חיוב בכלל ובעת ביטול הוראת פירעון בפרט, משפטים מב (תשע"ב) 905. בהערות שוליים 16, 18, 19.

11. עו"ד אורנה דויטש, 'חלוקת הסיכונים בתשלום באמצעות כרטיסי אשראי - על הצורך בשינוי גישה', המשפט ג (תשנ"ו) עמ' 149. היא מוסיפה כי מבחינה משפטית קשה לומר על המנפיק כי מעמדו הוא כשל ערב, שכן אחריותו היא אחריות ראשית ואינה משנית, זאת בניגוד לחבותו של ערב בדרך כלל, כפי שבאה לידי ביטוי בהוראות שונות בחוק הערבות, תשכ"ז 1967, ס"ח 46. ראה, בעיקר, סעיפים 2, 4, 5, ו-7 לחוק.

12. י. הורביץ, 'כרטיסי אשראי: אחריות מנפיק כרטיס, האשראי כלפי לקוחו בגין פגם בסחורה או בשירות', משפטים יא (תשמ"א) עמ' 237.

13. לירן חיים, שם בעמ' 918.

14. 'ערב שלוף דוץ' הוא ערב שהמלווה רשאי לגבות רק ממנו ולא מן החייב. ראו שו"ע, יו"ד סי' קע סעי' א, וברמ"א, שם שכתב בביאור המושג: 'פירוש ערב שמנקה את הלווה מדין המלווה, כשלוף דוץ שהוא מין עשב שמיבשין אותו ורוחצין בו את הידים להעביר הזוהמא'.

שגם אם נגדיר את המנפיק כ'ערב שלוף דוץ', גם אז יועיל 'היתר העסקא' למנוע איסור ריבית, הן כאשר המנפיק ישלם לספק והן כאשר המנפיק יגבה את הכסף מן הלקוח. מקור לכך נמצא בדברי ה'אמרי יושר' (ח"א ס' קפט) אשר דן בשאלה האם מותר להיות ערב קבלן¹⁵ בעד הלוואה שנתן בנק שיש לו 'היתר עסקא'. ה'אמרי יושר' מתיר זאת, וכותב:

הכא שמתחילת הערבות נכנס להכי שהמעות שמלוה לפלוני שהוא נעשה ערב קבלן יעסוק בו לטובת המלוה למחצית שכר, שפיר מהני, ואם יבא לגבות מהערב הכל קרן וריוח יהיה הוא הלווה ועסק למחצית שכר. וגם הערב יוכל לגבות אח"כ מן הלוה אף דלא עשה עמו היתר עסקא, כיון דהבנק עשה עמו היתר עסקא וגם הערב נתחייב בהיתר עסקא.

ואמנם, בשונה מהנידון בדברי ה'אמרי יושר', אצלנו אין לספק - שהוא המלווה - 'היתר עסקא', אך נראה שאין בכך כדי לגרוע, שהרי ההסכם שבין הספק לבין המנפיק כפוף ל'היתר העסקא' שחתום עליו המנפיק, וממילא יש לראות בערבות של המנפיק - ערבות על פי 'היתר עסקא'. גם בנוגע לגביית התשלום מן הלקוח על ידי המנפיק לא תהיה בעיית ריבית, משום שגם ההסכם שבין הלקוח לבין המנפיק כפוף ל'היתר העסקא'. ומבחינה זאת נידון דידן עדיף מהנידון ב'אמרי יושר', ששם לא עשה הערב 'היתר עסקא' עם החייב.

כאמור, דברי ה'אמרי יושר' נאמרו בנוגע ל'ערב קבלן', ואם כן, כל שכן שיש ליישם גם ב'ערב שלוף דוץ', הנחשב על פי ההלכה כלווה ממש.¹⁶ כל זה אם נראה במנפיק הכרטיס חייב, אך לפי הגישות האחרות בנוגע למעמדו המשפטי של המנפיק - לא יהיה בנדון דידן איסור ריבית. דהנה בנוסח 'היתר העסקא' של חברת האשראי¹⁷ נאמר כך:

על פי החלטת הנהלת ישראל כרטיס בע"מ, יורופי (יורוקרד) ישראל בע"מ, אמונית בע"מ, פועלים אקספרס בע"מ, ישראל כרטיס (נכסים) 1994 בע"מ וישראל כרטיס מימון בע"מ הרינו החתומים מטה מתחייבים בזה בשם כל אחת מהחברות הנ"ל על כל סניפיהן עבור כל אחת מהן ועבור חברות הבנות שלהן והמסוננות אליהן (להלן - כולן ביחד וכל אחת מהן לחוד - "ישראל כרטיס") כי כל ענייני הכספים שתעסוק בהם ישראל כרטיס בין עם אנשים וחברות המלווים כספים לישראל כרטיס ואו באי כוחם ובין עם האנשים וחברות הלווים כספים מישראל כרטיס ואו באי כוחם בכל סוגי אשראי ופיקדונות כולל התחייבויות, ערבויות ומשכנתאות, חסכוניות הנפקת מניות וסחר בהם, כולל פעולות ועסקי תיווך, נאמנות ושליחות המבוצעות ע"י ישראל כרטיס שיש בהם חשש ריבית דאורייתא או מדרבנן או אבק ריבית ואפילו מוזכר בכל אלו לשון הלוואה או ריבית או ריבית דריבית כל אלו בידי המקבל או החייב (להלן: "המקבל") בתורת עיסקא כתיקון חז"ל ויהי חלקו של המקבל מחצית

15. 'ערב קבלן' הוא ערב שהמלווה רשאי לגבות ממנו גם לפני שניסה לגבות מן הלווה.
16. ואמנם בחידושי ר' מאיר שמחה מסכת בבא מציעא עה ע"ב (על שו"ע, יו"ד ס' קע סעי' א) נכתב: 'בישראל שלוה מחבירו ישראל ועו"ג ערב שלוף דוץ אסור ברבית, דכיון דהישראל בעצמו לווה ואם יפרע בעצמו אמרת דבשביל עצמו פורע א"כ הוי ליה ברבית ואסור גמור הוא', הרי שאף שה'ערב שלוף דוץ' מותר בריבית, בכל זאת היות שהמלווה והלווה אסורים - ההלוואה אסורה. אך נראה שבנידון דידן יש להתיר, משום שאין זה מצוי כלל שהלקוח יפרע בעצמו לאחר שהעסקה חויבה באמצעות כרטיס האשראי. זאת ועוד, בברית יהודה, פרק לח הערה יד, נכתב בכיאר דברי האמרי יושר, שמכיון שהלווה התחייב כלפי המלווה להתעסק במעות בדרך עסקא, אם כן גם הערב לא נתכוון אלא על דרך עסקא. ועל פי זה יש לומר בנידון דידן לאידך גיסא: שהיות שהמנפיק לא התחייב אלא על דרך עסקא, ודאי שהלקוח עצמו לא התחייב יותר מכך, וגם חיובו הוא על דרך עסקא.
17. הצילום הוא מנוסח 'היתר העסקא' של חברת ישראל כרטיס. נוסחים דומים מצויים גם בחברות האשראי האחרות.

מפורש אפוא בנוסח, שכל סוגי הפעולות, כולל שליחויות שיעשו על ידי חברת האשראי ואשר יש בהם חשש ריבית - יהיו על פי 'היתר עסקא'. והנה, אם נאמר שיש איסור ריבית ברכישה באשראי כאשר ניתנת הנחת מזומן, הרי שכאשר מתבצע התשלום באמצעות כרטיס האשראי, תעבור גם החברה המנפיקה על האיסור;¹⁸ וממילא יש לומר שעל פי תנאי 'היתר העסקא' תהפוך נתינת האשראי ל'עסקא' שאין בה חשש ריבית. הן הספק והן הלקוח הקשורים בהסכם עם המנפיק, כפופים לתנאי 'היתר העסקא', ואם כן יש הסכמה מכללא של שניהם, שנתנית האשראי תעשה בדרך של 'עסקא' שאין בה חשש ריבית.

סיכום

- א. נחלקים הפוסקים בשאלה האם מותר לקנות באשראי כאשר המוכר נותן הנחה על מחיר מזומן.
- ב. גם לשיטות האוסרים קנייה באשראי כאשר ניתנת הנחת מזומן, תהיה הרכישה באשראי מותרת אם התשלום מתבצע באמצעות כרטיס אשראי אשר מנפיקו חתום על שטר 'היתר עסקא'.¹⁹
- ג. מותר לבחור בתשלום 'קרדיט' בכרטיס חיוב, גם כאשר התשלום ב'דביט' הוא זול יותר, ובלבד שהחברה המנפיקה את כרטיס החיוב חתומה על 'היתר עסקא'.²⁰

18. שהיות שהמנפיק אחראי כלפי הספק, הרי אף אם נראה בו שליח, הרי הוא שליח שאחראי כפי המלווה שדינו כלוה - ראו שו"ע, יו"ד סי' קסח סעי' יג; ובש"ך, שם ס"ק לד; ובפסקי דין ירושלים, דיני ממונות ובירורי יחסין, י עמ' מח, בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל.
19. ובמיוחד שמדובר בריבית בדרך מקח וממכר, שאינה אסורה מהתורה, ובהנחת מזומן, שיש המתירים אף בלא 'היתר עסקא'. וזה שלא כמו שכתב בספר תורת ריבית, פרק יז הערה מה, שלעניין זה אין מועיל 'היתר העסקא' של חברות האשראי. ועי"ש בסעיף ל, שהתיר רק כאשר מדובר בעסקת 'קרדיט', שבה הלקוח משלם את הריבית לחברת האשראי ולא לספק (כגון ויזה עדיף).
20. ויש לעיין במקרה שבו החיוב הינו ב'דביט' במחיר מופחת, ואספקת המוצר נעשית לאחר זמן. במקרה זה לכאורה מדובר בריבית הפוכה (הקונה מקבל מחיר נמוך יותר תמורת הסכמתו לתת אשראי למוכר שיספק את הסחורה בעוד חודש). וא"כ יש לאסור לשלם ב'דביט' אם אין למוכר מאותו מוצר (שו"ע, יו"ד סי' קעג סעי' ז). ושמה היה מקום לסמוך על 'היתר העסקא' של המנפיק, משום שהרי זה כאומר 'תן את הריבית לפלוני', שאסור, כמבואר בשו"ע, יו"ד סי' קס סעי' יד, וממילא יחול על כך 'היתר העסקא'. אך זה תלוי בשאלה מה בדיוק מערכת היחסים בין המנפיק בכרטיס 'דביט' לבין הסוחר: האם המנפיק נחשב מלווה, או שהיות שמדובר בחיוב מידי של הלקוח, הרי הקונה הוא נחשב המלווה והמנפיק רק מסייע באמצעות הכרטיס לבצע את ההלוואה. ונראה יותר שנחשב כמסייע, וממילא 'היתר העסקא' שהוא חתום עליו לא יועיל להלוואה שבין הקונה לבין הספק.